

Gävleborgs Fäbodförening

I år är Värmland värd för Fäbodriksdagen. Det gör att vårt samarbete med Värmlands säterbrukare syns lite extra tydligt i detta blad. Bland annat berättas några minnen från Vålhallsäterna och styrelsen i Vsbf presenteras. När man jämför medlemslistorna för de båda föreningarna ser vi till vår glädje att flera är medlemmar i båda föreningarna. Det strider mot påståendet att samarbetet skulle innebära förlust av medlemmar för GFF.

Det är också intressant att se att landskapsgränser eller länsgränser bara styr medlemskap i begränsad omfattning. Så tycks mångmilaskogarna, som binder samman Värmland och Dalarna, också förena fäbodbrukarna. Brukare från båda hållen har ju sina bodar där. Så mycket som en tredjedel av medlemmarna i Vsbf kommer "utifrån". Tendensen är liknande för GFF, men inte så tydlig. Men, våra föreningar står öppna för alla

– VÄLKOMNA!

Nu inleder vi med

Inbjudan till medlemsmöte 30 juni

GFF kallar medlemmarna och hälsar alla andra som är intresserade av föreningens arbete **välkomna till ett extra medlemsmöte 2007**

Syfte: behandla bokslut 2006 samt revisorernas berättelse och förslag samt att ha trevligt. Besök på Svedbovallen med köp av fäbodvaror är möjligt efter mötet.

Tid: lördag den 30 juni 2007, **klockan 10.30**

Plats: Harsagården, Järvsö, tel 0651-495 11 (1 km från Svedbovallen)

Väg: Mellan Järvsö (Nybo) och Ovanåker (Ryggesbo).

Program: (10.00 samlas styrelsen för **STYRELSEMÖTE**)

Övriga inleder med enkel fika **klockan 10.30**

11.00 Maria Owén från Hälsingland Turism ger sin personliga syn fäbodarna i turismen

Detta pass är helt öppet för allmänheten

12.00 Mötesförhandlingar

Förslag till dagordning för det extra medlemsmötet. (Följer stadgarnas § 7)

1. Mötet öppnas
2. Val av ordförande och sekreterare för mötet
3. Val av två justerare, tillika rösträknare, att tillsammans med ordföranden justera protokollet.
4. Fråga om ej röstberättigad är närvarande
5. Fråga om kallelse till mötet skett enligt stadgarna
6. Fastställande av dagordning
7. Bokslut
8. Revisorernas berättelse
9. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen
10. Val på tre år av en ledamot i valberedningen, samt sammankallande
11. Övriga ärenden
12. Årsmötet avslutas

13.30 Lunch efter mötet på Harsagården, till vanligt pris.

Kontrollera att du har betalat medlemsavgiften för i år: **150** kronor. Plusgirokonto **430 24 37-1**

Kontakt om årsmötesarrangemanget: Monica Stålhandske, 0650-13 112, 070-287 37 70

Förhandsanmäl om möjligt.

Calle Höglund, 0270-38 064, 070-372 90 71

Årsmöte i Gävleborgs fäbodförening

Lördagen den 24 mars 2007

"Vi mår bra som fan"

Rolf Lundkvist från Enviken inledde årsmötet för fäbodföreningen på Rönningens bygdegård i Trönö. Rolf berättade om sin jakt på urskogen, som visat sig vara en illusion. Han visade i sköna bilder skogens intensiva kulturhistoria - om människan och elden, om betesskogen, om slåtterskogen, om fångstskogen, om fiskeskogen, om järnets skog, om skogens färdstråk och om hur skogens människor rustade sig för olika uppgifter.

Han visade hur vallfolkets yxa såg ut och hur väl lämpad den är för att hugga texter i trädens stammar. En del finns bevarade. De markerade när ett område skulle brukas medan andra visade platsens användning och vem som hade rätt att använda den. Han gav exempel som avfärdade fäbodromantiken: "Jag önskar jag hellre vore döder än jag vore här." Dock finns ristningar som talar om motsatsen: till exempel. Ristningarna visar skrivkunnighet hos tjänstefolk långt före folkskolan.

Föredraget applåderades livligt. Sedan fick kroppen sitt i form av lokal mat komponerad av Lena Thyrén, "Cooking Queens mat- och naturevents". Vad sägs om speltbröd med hemkärnat smör, köttsocker på get med myntaklump och kumminfår på ost från Brita i Brinken? Gudomligt!

Legendarisk fäbodjanta hedras med fond

För att hedra den legendariska bodjantan Karin Sköldmarks minne har föreningen fått en grundplåt på 20 000 kronor. Syftet är att ge stadga åt föreningens ekonomi så ungdomar kan få stöd att starta fäbodbruk eller ge hjälp åt brukare i trångmål. Fondens belopp närmar sig nu 70 000 kronor. Nya bidrag mottas tacksamt: Plusgiro 430 24 37-1. Märk talongen "Karin".

Nytt medlemsmöte

Med årsmötet avslutade föreningen sitt tionde verksamhetsår. Verksamheten hade varit omfattande som vanligt. Tyvärr hade revisionen inte blivit genomförd till mötet. Enligt tradition från föregående år, ska därför ett nytt medlemsmöte arrangeras under sommaren.

Till ordförande omvaldes Calle Höglund, Trönö. Ordinarie ledamöter i styrelsen blev Tomas Eriksson, Torsåker, Margareta Granér, Ljusdal, Mimmi Göllas, Järvsö och Stefan Olander, Viksjöfors. Suppleanter är Anna Brodin, Joni Lidberg och Margareta Wallin. Till revisorer valdes Marianne Rahm, Bjuråker och Carl-Ingel Arvidsson, Hudiksvall. Ersättare är Per Persson och Gunila Brinkert.

Saerimner är inget hot

Nu hotar svin fäbodkulturen

I Dalarnas tidningar förmedlades den 10 maj 2007 ett nödrop:

– Jag har tappat lusten att åka till fäboden. Allt arbete jag lagt ner är ogjort!

Grytnäs Barbro Ersdotter är minst sagt upprörd. - Finns det verkligen ingen som är ansvarig för att fäbodkulturmiljön i kommunen skyddas från vildsvin?

Grytnäs Barbro berättar att på släktens fäbod i Lindbodarna på vägen till Ljusbodarna, ser det ut som om någon varit där med en jordfräs. Äppelträdens rötter var framgrävda, kulturväxter hon bevarat sedan gammalt hade bökats upp och i vissa fall ätits. Allt förstörs!

– Jag har tappat lusten att åka till fäboden. Höjden var härom dagen när det sprang femton svin över vägen. Kan ingen göra något? frågar hon. Fäbodarna i Leksand lyfts ofta fram när det gäller kultur och även turistnäring. Finns det med övergripande ansvar som kan hjälpa oss som försöker bevara kulturarvet, frågar Barbro. Kommunens miljökontor i Leksand säger att allt är på jägarnas villkor. Jag efterlyser handlingskraft!

Det är bara en tidsfråga innan nya problem följer med vildsvinen. I södra Sverige har redan fastlagts att de vilda svinen kan ta lamm. Till och med någon kalv har fått skrivas på deras konto. Innan bönderna blev medvetna om vildsvinens vidlyftiga matvanor var svinnen präglade av mystik – det fanns ju bara klövspår i betesmarkerna.

Är det konstigt om man längtar bort nå'n gång?

Rubrikens ord kommer från fåbodbrukare, som gett upp i sina försök att följa alla turer kring fåbodbetet och miljöersättningarna i EU:s nya programperiod. Under hösten, vintern, våren och försommaren har det varit svårt att samtala om ämnet. Alltid är det någon eller några nya uppgifter, som dyker upp och alltid samma besvikna kommentar: Varför talar dom inte med oss? Varför vill dom inte lyssna? Och "dom" är Jordbruksverket, SJV.

Ett exempel på hur "dom" ser på fåbodbrukare kommer via en artikel i tidningen ATL där man pekar på hur den nya ersättningen kan komma att kosta brukare med hyfsad besättning upp till 150 000 kronor per år. Ställd inför detta faktum svarar Jordbruksverkets ansvarige enligt ATL att reaktionen är omotiverad. Han menar att de stora fåbodbrukarna snarare varit väldigt gynnade under den gamla programperioden.

– Man måste göra mer för pengarna i det nya programmet. Vi kan inte motivera inför EU-kommissionen att man får stöd utan att göra någonting, det är inget socialbidrag det är frågan om utan en miljöersättning, som staten betalar tillsammans med EU, säger han.

Uttalandet är en skymf mot en hårt arbetande yrkeskår, som tagit sitt ansvar och vill göra sin insats för att bevara biologisk mångfald och erfarenheter om extensiv djurhållning. Den tjänsteman, som tror att de som håller ett stort antal djur på fåbodbeta får stöd utan att göra någonting har inte en aning om vad som krävs av dessa djurhållare och deras anställda. Han vet heller inget om vad som krävs för att entusiasmera uppdragstagare. Dock har han fått dem att ena sig, men mot sig och SJV. Det senare är inte bra. Vi behöver kunna samarbeta.

På initiativ av GFF och genom Riksföreningen har fåbodbrukarna fört en kampanj för att informera om fåbodbrukarnas inställning. Två personer har dragit ett tungt lass, mediaerfarne Per Nord i bakgrunden och ordföranden Inger Jonsson i frontlinjen. Tack!

De båda har till och med lockat ut jordbruksminister Eskil Erlandsson att debattera med Inger på www.europaportalen.se. Den 22 maj lovar hans rubrik: "Nya regler utvecklar svenska fåboddar" medan artikeln är betydligt fattigare.

När detta skrivs tio dagar senare är läget: Den 23/5 föredrogs och godkändes det svenska landsbygdsprogrammet i Bryssel. Regeringen beslutar om en nationell förordning 31/5 alternativt 7/6. Med utgångspunkt från det godkända programmet skickas SJV:s föreskrifter på formell remiss 1/6. Sista dag för remissvar till Jordbruksverket är 15/6. Regeringen beslutar om nationell förordning 31/5 alternativt 7/6. Förordningen träder ikraft 15/6 alternativt 1/7. Beslut om Jordbruksverkets föreskrifter fattas veckan efter midsommar.

Ni höll väl tungan rätt i mun då ni läste? Vi vet också vad som godkändes 23/5: Fåbodbeta avser två ersättningar: a. Fåbodbeta 700 kr/ ha, b. Fåbod i bruk 3 000 kr/ ha. Behörig myndighet (länsstyrelse) skall upprätta en åtagandeplan för brukaren. Den behöriga myndigheten skall fastställa den ersättningsberättigade arealen för fåbodbeta och de villkor som gäller för detta. För att vara berättigad till ersättning måste fåbod vara godkänd av behörig myndighet. Den behöriga myndigheten kan även besluta om vilka djur som får beta på fåbodbetet samt när och hur lång betesperioden vid fåboden skall vara.

Ersättningen för fåbodbeta är uppdelad i två delar.

En del består av ett lägre belopp (700 kronor/ hektar) som kompenserar för arealberoende kostnader, som uppstår vid skötsel av fåbodbeta. Ersättningen kompenserar för kostnader som relaterar till det höga betetryck som krävs för bevarande av kulturhistoriska värden och en hög biologisk mångfald med bland annat hävdberoende kärlväxter, lavar och svampar. Ersättningen täcker kostnader för djurtillsyn och inkomstbortfall på grund av låg djurtillväxt. En del är en ersättning (3 000 kronor/ hektar) för max sex hektar och ersätter kostnader för hävd av betesmarker runt fåboden. Kostnaderna rymmer transport av djur till fåboden och för dagliga resor för tillsyn av djur under betesperioden.

Vad GFF och andra ska yttra sig över är vad SJV lägger till detta, som i princip är beslutat. Remissen läggs ut på hemsidan www.xfabodar.se Lämna synpunkter till info@xfabodar.se

Fäboliv i Färila på 1850-talet. Del II

*I decemberbrevet 2006 inledde vi en berättelse av författaren **Alfred Lindkvist** eller **Movitz** från Färila och Näsviken. Berättelsen handlade, så långt vi då följde den, om en Hovrabondes bestyr inför buföringen. När vi nu kommer in i handlingen har han städslat Gammel-Lisa och man är komna till Digerkölsvallen dit buföringen gick.*

Om Gammel-Lisa ser en liten röd svamp, som hon kallar "puk-röka", växa på fäbovallen, förstår hon att "vittror" eller underjordiskt småfolk varit där före henne. Därför hänger hon upp en gammelsilversked i fäxe till skydd mot dessa vittror, som eljest skulle kunna hitta på något otyg bland korna. Medan allt detta utföres i fäxe, gå fåren och getterna utanför inhägnaden, på den plats, som kallas "tröa", för att sedan även de bli insläppta i krakhuse.

Så gör vi en titt in i fäbostugan. För att komma dit in måste man ta ett ganska stort kliv, ty det gäller att komma över en tröskel, som är en halv aln hög. Golvet är av grovt tillyxade träd. På väggen finns ett enda fönster, 3 kvarter i fyrkant med 9 små blyinfattade rutor. Intet platt innertak finnes, utan takåsen är synlig inne i stugan. Den öppna spisen är murad av gråsten. Vid denna finns en träställning, som kallas "vinna". På denna hänger man mesukitteln, och den kan föras från och över elden. Vid fönstren finns ett väggfast bord med rundad skiva. En enrot böjd över ett par trätappar i bordsskivan bildar gångjärn, så att det kan fällas ner, ställas opp med ett fällbart bordsben som stöd eller fällas opp, så det övertäcker fönstret och då tjäna som fönsterlucka. Även finns där ett par stolar av grovt tillyxade trästycken med 3 eller 4 inborrade ben.

Utom detta rum eller "stugan" (stuggo) finns ett rum, som ligger 2 alnar högre och kallas boa (boden). Under denna är källaren belägen. Inne i boa står en väggfast säng längs efter hela väggen med avbalkning på mitten och plats för två på längden. Den kallas "syskonbädd". Där ovanför sitter en lång hylla, "osthilla". Inne i boa ska även alla husgerådssaker förvaras.

Från "häbbere" tar man fram mjölkstegen och mjölk- eller flöttrågen. På mjölkstegen finns nertill plats för 10 tråg och upptill plats för lika många. Dessa flyttas ner i källaren. För att så småningom fylla dessa tråg gäller det nu för Lisa att utföra ett flitigt arbete i fäxe. Kojuvren tvättas och mjölkningen börjar. Ur träståvan hälls mjölken genom en sil i ett par ämbar på fäxgolvet. Silen, som här användes, fordrar en extra förklaring. Den är bunden av garn, som spunnits ihop av väl rengjort kosvanshår och kallas vanligen ej sil utan "sellare". Efter mjölkningen bäres mjölken ner i källaren, och 5 tråg fyllas. Detta kallas ett mål. De övriga trågen fyllas på samma sätt av tre mjölkningar eller 3 mål. Strax före femte mjölkningen tar hon ned 5 tråg ur mjölkstegen, avskiljer "flöten" (grädden) med hjälp av handen – från den på så sätt skummade mjölken eller "ränmjölken", som öses i ränmjölkssån. Flöten förvaras i flötbyttan.

Så kommer dagen efter bufföringa, då Lisa vid 4-tiden på morgonen stiger upp för att "jeta" sina älsklingar i fäx och krakhus. Vid olika dagar användes olika jet-platser i skogen. En sådan jet-plats kallas en "jassel". Härligt klingar nu näverlurens locktoner, kornas bölande, fårens och getternas bräkande och vallhundens skall i den djupa skogen. Det bär iväg till den jassel, som kallas Herbacken. Skojänta är utrustad med "sletjetaska", en kopparpanna med 3 ben, en kannhämtare med mjölk för kalven, en näverkont på ryggen med matsäck, en jetyxa, fnöske och flinta (motsvarande våra tändstickor) samt krut. Det sistnämnda är för att skrämma björnen med, om han kommer och vill nafsas åt sig någon av kräkena. Krutet lägges då på en sten och påtändes. Björnen har nämligen en smula respekt för krutlukten.

Dessutom ska skojänta ha lite handarbete med sig, medan hon sitter vaktar sina kräk. Om det regnar, använder hon endast en strumpstickning som tidsfördriv. Eljest ska hon sticka strumpor, när hon går, och sy skjortor, medan hon sitter – under regnfria dagar. Vid middagstiden stannar hon en stund på den s. k. vilbacken. Där måste hon ha ett vaksamt öga, att ej björnen kommer och hälsar på. I kopparpannan värmer hon upp mjölk åt kalven, och själv äter hon av sin matsäck. Sedan fortsätter hon till 5-tiden på eftermiddagen, då hon vänder om hem till vallen med sina kräk.

Efter fyra dagar göres den första osten, varefter en ost kommer varannan dag. I samband med osttillverkningen kokas något, som kallas "mesu", varav sedan göres messmör. Om hon är färdig vid 7-tiden, börjar hon koka mesu vid 8-tiden. Den senare ska undergå en jämn kokning till 1- eller 2-tiden på natten. Därför måste Gammel-Lisa ligga strax nedanför spisen

och liksom sova med ett öga i taget samt vakta och då och då lägga ved under mesukitteln. Efter fyra gångers mesukokning kan man vara färdig att därav koka messmör. Men då måste två skojäntor hjälpas åt. En ska ösa i mjöl och en röra med "mesubittjeln" (en med träskäft försedd järnspade för detta ändamål). På ett fredat ställe utanför stugan ska kitteln sedan ställas att svalna.

Efter fyra veckors vistelse på vallen får skojänta besök av sin husmor, som kommer för att klippa fåren. Till dess ska skojänta ha kokat en mjölkrätt som kallas "göbb" att ta med hem. Även ska husmor själv då jeta en söndag, som infaller, när det är "prästhälg" i Kårböle kapell, en mil från vallen. Efter ytterligare fyra veckor kommer hemmafolk dit för att slå vallen och hämta "skojjemat". Så går fyra veckor till, och hemfärden stundar, då göbb åter ska tillverkas, alla kärl rengöras och ställas på sin plats i häbbere till nästa sommar. Av sista osten, som nu göres, tar skojänta av ett stycke, som kallas "tjesmus". Detta ska stå och syra i 4 dagar. Därav göres sen "skojjekrak", d. v. s. små leksakstuppar, hönor, hästar, hundar o. dyl. att delas ut bland byns barn, om de finns i närheten, då skojänta kommer hem. De som blev över av skojjekraken kunde möjligen placeras på dragkista eller chiffonjen som prydnad i finrummet. Då nu skojänta kommer hembufförande med sin stolta boskap, bär hon också med sig en "kopåse" (en påse med "koa" – grankåda att tugga, innan man uppfann tuggummi). En mängd kojjemat och andra grejor plockas i bännskruckarna, och hembufföringa går samma väg som sist. Dagen härför bör nu vara en fredag eller lördag.

Så på lördagskvällen, då man lyckligt och väl kommit hem, ska bonden göra upp räkning med skojänta. Utom en riksdaler i veckan ska hon få en "jethöllik", d. v. s. en särskild gåva för jetningen, antingen en halsduk eller ett förkläde. Sedan på söndagsmorgonen ska husbond skjutsa skojänta till kyrkan med sådan fart, att halsdukssnibben står rätt ut i nacken, ty ju fortare det gick, dess större heder var det för henne. Och äras den, som äras bör, tänkte nog den hederlige Hovra-bonden.

Movitz

Kulningskurs 27-28 juli på Näsval i Ljusdal

Kulning heter på sina håll kullock och då förstår man att det är lockrop det är fråga om. Man använder en urgammal röstteknik som ett arbetsredskap i fåbodmiljö. Kulningen var utmärkt för att stå i förbindelse med djur och människor, långt innan mobiltelefonen fanns! Sångsättet upplever dessutom många som en härlig kur då man känner stress och oro. Kanske var det en förklaring till att fåbodlivet, trots allt slit, var så uppskattat.

Kursen vänder sig till både nybörjare och dem som prövat tidigare. Kersti Ståbi jobbar från grunden med att hitta ett avspänt sätt att använda rösten med övningar, som inte kräver sångvana. Hon lär ut både lockrop och vallvisor.

Detta är kursen för dig! Under två dagar jobbar vi med kulning i dess rätta miljö.

Ta gärna med bandspelare för dokumentation och oömma kläder för utomhusbruk.

Lärare är Kersti Ståbi, uppväxt i Korskrogen, norra Hälsingland. Hon är folksångerska och berättare. Medlem i Berättarkompaniet-Fabula Storytelling.

Kursfakta: Samling fredag 27 juli kl 9.30 med fika på Backagård vid Näsvals fåbod i Ljusdal. Avslutning lördag 28 juli med koncert på vallen med Kersti Ståbi start 19.00

Kurskostnad: 1 100:- inklusive mat och fika

Rabatt om 200:- för medlemmar i Gävleborgs fåbodförening

Enkelt boende med kvällsmat och frukost 300:- Ta med egna lakan eller sovsäck

Anmälan: Lisa Johansson på Ljusdalsbygdens museum 0651-71 16 75, 070-515 06 11, senast 10 juli. Tfn gäller även för vägbeskrivning och bokning av boende

Kursavgiften: faktureras via Studieförbundet Bilda GävleDala tfn 0270/628 00

Upplysningar: Carin Gisslén-Schönning studieförbundet Bilda tfn 070/398 37 83

Lisa Johansson Ljusdalsbygdens museum 0651-71 16 75, 070-515 06 11

Gävleborgs fåbodförening, Ljusdalsbygdens museum och Studieförbundet Bilda Gävle Dala, i samverkan

Välkomna på inspirerande kursdagar

Kvinnfôlk - skrômt och oknytt på Harsen

Messmôrsteatern ger en ny pjäs på fäbodkulturtemat och en fristående fortsättning på förra årets succé "Silverkronan". Den kloka gammelmoster Maret kommer igen och kring henne finns tre unga fäbodjantor, som var och en måste utkämpa en kamp för den hon älskar. En livsstil från 1800-talets mitt vävs samman med tidlösa problem. Lycka, vrede och förtvivlan växlar med komik och dramatik. Och mycket sång och musik. Smörkärning i stavkärna visas liksom ystning och messmörskok. Både skogsrå och varulv finns med och kanske dyker Jonas Sima upp i år som djävulen själv.

Speldatum

Lördag 7 juli kl 15, söndag 8 juli kl 15,
måndag 9 juli kl 15, onsdag 11 juli kl 15,
torsdag 12 juli kl 15, lördag 14 juli kl 17.

Biljetter vuxen 140:-, ungdom 60:-,
barn gratis. Bokas hos
Hembygdsföreningen tel 0651-409 47 eller
Harsagården tel 0651-495 11.

HULDRAN

Läs mer på Messmôrsteaterns hemsida
www.messmorsteatern.jarvsohembygdsforening.se

Byggnadsvårdskurs

Fäbodföreningen ordnar en kurs i fönsterunderhåll. Är du intresserad, kontakta Mimmi Göllas, tel. 0651-71 11 97, 070-277 70 01. mimmi@migobyggnadsvard.se

Byggnadsvårdsbidrag

Har du behov av reparation bland husen på din fäbod? Även då kan du vända dig till Mimmi Göllas, tel. 0651-71 11 97, 070-277 70 01. mimmi@migobyggnadsvard.se
Mimmi förmedlar då önskemålen till Länsstyrelsen, som fördelar de medel som finns.

Detta har hänt, bland annat:

▪ Sätern i framtiden; gårdagen – morgondagens möjlighet

Konferensen på Storhogna 20-21 mars blev en framgång. Den arrangeras av Interregprojektet Gränslös säter – Fäbodriket och lyfte fram flera viktiga saker. Flera från GFF sågs bland ett 80-tal jämtar, härjedalingar, västernorränningar och normän. Vi klipper lite ur ett fylligt referat i den norsk-svenska tidningen Broderfolk, uke 16, 2007.

– Calle Höglund, projektledare för den svenska sidan, menar att fäbodbruket ligger helt rätt i tiden. Ett resurssnålt nyttjande av naturtillgångar och produktion av naturlig, kortrest mat ger stora kvalitativa mervärden som följd.

Ett av projektets syften har varit att synliggöra för både brukare och myndigheter att båda dessa världar existerar i verkligheten. Det har varit lätt för bägge parter att strunta i den andra. Projektet har velat skapa förståelse för vilka uppgifter respektive part egentligen har i samhället och skapa goda kontakter dem emellan, till allas fördel och gagn för samhället. Flera representanter för Fylkesmannen i grannfylkena fanns med liksom från Länsstyrelserna i Jämtlands och Västernorrlands län. Också den kommunala uppslutningen var god och alla hade tillägnat sig budskapet om samarbetets fördelar.

Det etnobiologiska värdet inom säterkulturen lyftes fram. Etnobiologi är ett tvärvetenskapligt forskningsområde som handlar om förhållandet mellan människan och de övriga organismerna i hennes omgivning.

Slutligen enades man om det otidsenliga i den inskränkta definition, som säger att sätern är en kvinnlig arbetsplats för förädling av mjölk sommartid. I ordet fäbod ligger betydligt mera.

Hur gick det med vallningskursen?

Värmlands säterbrukarförening påminner om att den ville anordna en vallningskurs med GFF. Anledningen var att vallning hade förts på tal som en lämplig förebyggande åtgärd mot rovdjursstörningar. Syftet var att lära ut hur man i så fall vallar när varg går mot folk, när björnar betar på täkter eller rör sig runt fjösen. Hur man får betesdjur att stå stilla i kritiska situationer eller få dem följsamma vid andra tillfällen.

Problemet är stort för dem, som inser att man vid vallning kan konfronteras med rovdjur. För dem i rovdjursförvaltningen, som vill skjuta problem från sig, är "vallning" ett förlösande begrepp. Närmare resonemang vill dessa inte ha. Det är svårt att inte kunna ge besked.

Detta är väl svaret på varför inget hänt med vallningskursen. Ingen duglig kursledare finns och inte heller medel för att kunna ordna eller utbilda någon. Påstås det. Myndigheterna förhalar alltså och ingen vill erkänna att seriösa propåer om kurs kommit.

– Jo, det stämmer att begreppet vallning kan vara mer komplicerat än det låter, säger Joni Lidberg som under två säsonger träffat brukare i Hälsingland och Dalarna med djur på fåbod, och, fortsätter han, helt klart kan det vara svårt att få tag på kursledare, som har kunskaper om hur vallning ska gå till när vetskap ska förmedlas om hur så allvarliga problem som djurs panik eller apati ska hanteras. I dagsläget finns det mig veterligen i Gävleborg och Dalarna bara en handfull djurhållare, som i någon större omfattning vallar sina djur. Och äldre kunskaper från "den förra rovdjurstiden" finns det få, som kan föra vidare.

Om myndigheterna (Lst) har visat intresse eller ej för vallningskurser vet jag inget om.

Snart är behovet av vallare obönhörligt och då måste man ta initiativ för att kunna ge råd och svar åtminstone på elementära frågor. Återigen tvingas man konstatera att både fåbodbruket och rovdjursförvaltningen förlorat flera år när insikter kunde ha samlats.

*När Anna-Orscha från Ljusdal
getade, kom en björn och tog
en get. Getstintan blev arg,
sprang fram och slog en arm
om geten och bankade björn i
skallen med käpprocken,
sländan, tills björnen fann för
gott att släppa geten och
skamsen lomma till skogs.*

Nisses bild

Den historien återberättade
L L Lundh 1952, i boken
I Skoje-Kares rike.

Nils Forshed tecknade bilden 1997
för broschyren Fäbodskog och fåbodbruk

Obducera för att få fakta om djurs dödsorsak

Svenska djurhälsovården i Uppsala har ett obduktionsanslag. Detta kan komma till nytta då ett djur har dött under omständigheter som är svåra att förklara. Det kan vara i samband med ett förmodat rovdjursattack men ej påvisbart. Man kan misstänka dödlig stress eller inre skador.

För transport av kadaver finns särskilda kartonger. De är gratis. Ett mindre lager finns hos följande brukare i södra fåbodområdet. Lotta Wiringe, Väse, 054-84 30 30, 070-240 33 16; Åke Nilsson, Stöllet, 0563-860 09; Sven-Erik Johansson, Högstrand, Sälen, 0280-230 63, 070-254 96 26; Bertil Johansson, Rättvik, 0248-141 59, 0246-91091, 073-588 61 74 och Tomas Eriksson, Torsåker, 0290-701 41, 073-639 44 55.

Rovdjur och fäbodbruk; Störningar och sekundära skador

Så var titeln på ett rovdjursymposium på Rovdjurscentret De 5 Stora i Järvsö 12-13 mars, som GFF tagit initiativ till. Vid tre lokala träffar med fäbodbrukare i Gävleborg på temat "Rovdjursstörning – vad händer sedan?" hade man fått klart för sig att det behövdes en mer omfattande träff där dessa frågor kunde behandlas mer ingående. Lösningen blev ett samarrangemang med Viltskadecenter, Länsstyrelsen Gävleborg, Rovdjurscentret De 5 Stora och Studieförbundet. Viltskadecenter ville att mötet skulle ersätta centrets årliga fäbodträff.

Alla problem är ju inte lösta i och med att en besiktningsman konstaterat att ett tamdjur är rovdjursdödat och länsstyrelsen betalat ersättning för det. Denna primära eller ursprungliga skada får ju oftast följder, sekundära skador. Och man vill ju dra nytta av erfarenheter. Ett tamdjur som varit med om en rovdjursattack får ju ett högre värde på grund av sin erfarenhet, men har det blivit skadat kan kostnaden hos veterinär bli höga för dess rehabilitering. Det var den typen av skador och kostnader vi ville resonera om. En förhoppning var att kunna enas om en "skadegruppering" och "typindelning".

Ett sätt att gruppera kunde vara efter vilka som drabbas, t ex tamdjur, personal, ekonomi, samhälle. Inom varje grupp skulle sedan skadetyper kunna definieras och fördelas på primära och sekundära. Ta tamdjur som exempel: Död eller yttre skada i samband med angrepp. Yttre skada vid flykt i samband med rovdjursnärvaro. Nedsatt immunförsvar i samband med rovdjursnärvaro. Försämrad produktkvalitet efter rovdjursnärvaro.

– Eller personal: Död eller yttre skada i samband med angrepp. Akut arbetsrelaterad stress i samband med rovdjursnärvaro.

– Eller ekonomi: Fördyrad drift. Sänkt företagsvärde.

– Eller samhälle: Utarmad biologisk mångfald på grund av minskad eller utebliven hävd. Omöjliggjort bevarande in situ av hotade lantraser.

Det var de svåra problemen vi ville lyfta fram, de som inte har tydliga prislappar på sig. Hur gottgörs t ex samhället och brukaren då denne på grund av rovdjurspolitiken inte längre kan driva sin fäbod? Vad är det t ex inom administrationen som tar tid från brukarna och som inte dessa behövde ägna sig åt innan rovdjurspolitiken ändrades? Vad innebär det t ex ekonomiskt för brukaren när arbete på fäbod inte längre lockar när denne behöver hjälp? Osv, osv ...

Det blev en intressant och trevligt tillställning som inleddes på måndagkväll klockan 18 med en guidning genom Rovdjurscentret och en resumé av rovdjursläget idag. På morgonen den 13 mars fanns möjlighet att gå i djurparken Järvzoo, vilket var uppskattat. Sedan var programmet ambitiöst med många föredrag av bl a Inga Ängsteg och Mia Levin från Viltskadecenter. Forskningsresultat och en studie av hur det är att leva med björn redovisades. Den senare innehöll även en filmvisning med intervjuer i vackra miljöer. Tomas Eriksson, GFF och Ingrid Andersson, Lst X redovisade turerna då Tomas djur blev angripna av varg. Bl a belystes tydligt vådan av att inte ha en väl intrimmad jourorganisation hos polis och länsstyrelse, som vet hur en anmälan ska hanteras.

Välkommet var att LRF:s centralt och regionalt rovdjursansvariga informellt anslöt sig till symposiet under ett pass där Börje Waldebring, LRF centralt, som rovdjursutredningens sakkunnige kunde ge en improviserad redogörelse för arbetet där.

Smolket i det hela var att sekundära skador fick så lite utrymme för konstruktiv behandling. Positivt att höra var att en arbetsgrupp sysslade med ämnet. I denna ingick Inga Ängsteg, Mia Levin, Viltskadecenter, Magnus Kristoffersson, Lst Z, Joni Lidberg, Jessica Backryd, Lst W, Britt-Marie Nordquist, Jägarförbundet, Lotta Wiringe, LRF och Alf-Erik Kristoffersson, fäbodbrukarna. En anmärkning mot sammansättningen skulle kunna vara att den praktiska kompetensen och erfarenheten med fördel kunde fått vara mer framträdande.

När det antyddes att Viltskadecenter kunnat agera snabbare och svaret blev att det berodde på att fäbodbrukarna har svårt att formulera sitt krav blev någon ledsen. Den 22/1 2002 gav Naturvårdsverket besked om att indirekta skador kan bedömas som viltskada och ersättas, men att länsstyrelsen skulle utforma principerna. På GFF:s initiativ möttes den 2/5 Lst X, LRF, Viltskadecenter och GFF för att diskutera ett system för handläggning. Då ville man avvakta tills problemen var mer gripbara. Där är vi fortfarande. Det är fem år sedan frågan väcktes. Säg inte, att man väntar på fäbodbrukarna! Det är fäbodbrukarna som väntar.

Reflexioner från Värmlands och Västerdalarnas säter- och fäbodlötar

Milkos Björn Yxhammar meddelar:

Efter brukarprotester genomför vi inte förslaget att höja minimigränsen för leverans, från 60 liter till 150 liter. Dock har gränsen för nystartade företag höjts.

Från säterkullan på löten:

Hade inte Sverige, bygderna och Milko tjänat på flera, mindre leverantörer, 200 - 300 liters gårdar, som tillsammans kan bygga upp mjölklinjerna?

Regeringen och EU kommissionen:

Ersättningen för skötsel av marktypen fäbodbete ska uppmuntra en skötsel, som förbättrar den biologiska mångfalden och landskapet med dess särdrag.

Från fäbodlöten:

Varför tar inte Jordbruksverket till sig fäbodbrukarnas kunskap när de skriver sina regler, deras egna kunskaper kring skogsbetena är ju ofullständiga? Hur kan de köpa något bra om de inte vet vad de ska ha? Visa tillit!

Länsstyrelsetjänsteman i Gävle-Dala TV:

Det är inget onaturligt att björn och varg går i tamdjurens hagar under dagtid.

Från fäbodlöten:

Är det då också naturligt att kreaturen flyr långa sträckor. Vi har inte uppfattat några råd från Viltskadecenter om hur vi ska göra. Det ingår inte i vår tradition att vara överksamma när djuren hotas. När överheten tar över ansvaret måste den också lösa problemen som skapas.

Från ett informationsmöte:

Ensamma strövande vargar i by och betesmark får ni tåla.

Från fäbodlöten:

När den nya rovdjurspolitiken infördes sades det att vi skulle kompenseras för det som störde vår verksamhet och som kunde skada den. Det var aldrig meningen att tillväxten av våra rovdjursstammar skulle ske på vår bekostnad. Då hade det aldrig behövts något anslag för att förebygga rovdjursskador. Både jag och husdjuren mår illa av att ha rovdjur kring oss.

Från fäbodlöten:

Utbildade björnjägarekipage vågar inte alltid skrämja björn. De känner riskerna då det är skymning och då det finns färskas vargobisar.

Länsstyrelsetjänsteman kommenterar:

Men jag tycker det är bra att det ändå finns en sådan grupp till nytta och glädje för drabbade.

Miljövårdsdirektörens råd till fäbodguiden och fäbodpraktikanten:

Skaffa dig en bössa!

Från fäbodlöten:

Vilken uppfattning har man på Länsstyrelsen, om verkligheten och om hur man kan och får hantera vapen? Och även om de rättsliga och fysiska möjligheterna finns så börjar man inte skjuta när man har hand om barnfamiljer eller skolklasser på fäbodbesök.

Regeringen förklarar kategoriskt:

Fäbodarna ingår i jordbrukssystem, som bidrar till att bevara biologiska och kulturmässigt värdefulla landskap. Fäboden består nuförtiden av traditionella byggnader, som inte är anpassade för moderna rationella jordbruk.

Från säterkullan på löten:

Innebär detta att vi omoderna och orationella brukare i alla fall får använda våra traditionella byggnader och metoder då vi förbättrar fäbodskogens biologiska mångfald och landskapets särdrag. Har artikel 8j från Riokonventionen äntligen börjat gälla för fäbodbruket?

Traditionell märkning vid säter och fäbod

Bland medlemmarna i Värmlands säterbrukarförening finns fortfarande kunskapen kvar om säker märkning. Det är i grunden samma system som samerna använder och har mycket lång tradition. Åke Nilsson, Matsstuga, Ennarbol, 75 år och ännu aktiv fäbodbrukare och mjölkleverantör till Milko, är en av de främsta traditionsbärarna.

Familjen hade denna märkning:
Eklund i Ennarbol hade smal kätting.
Olsson i Ennarbol hade rött band.

↑
Åstrand i Bråten märkte

Betty Brander i Fjällsjö socken
(Goth Bertils mormor) hade
denna märkning:
Bettys morfar och farfar kom
Båda från Värmland; Gunnarskog
Respektive Östmark.
Var finns märkningens ursprung? Hur vanlig var den på utmarksbetena?

- o o o O o o o -

Apropå märkning har GFF haft ett resonemang utdraget över ämbetsperioden för tre jordbruksministrar; Winberg, Nykvist och Erlandsson. Grundkravet från föreningens sida är att kreatur i fäbodbruk, med tillämpning av särregler enligt Riokonventionen 8j, fäbodmiljöer och EU:s regler om undantag för kulturella och historiska miljöer, generellt skall omfattas av alternativt märkningsförfarande. Vi väntar på besked sedan den 12 februari 2002.

Som belysning av komplexet har vi refererat till dom B 63-04 i Mora tingsrätt 2006-11-24 där en fäbodbrukare anklagats för att inte ha identitetsmärkt sina nötkreatur med öronbrickor enligt gällande regler.

Rätten fann att hanteringen av djuren varit sådan att förfarandet kan medföra straffrättsligt ansvar. Dock hade sättet att märka djuren inte medfört att syftet med regelverket hade åsidosatts. Märkningen hade dessutom skett i samarbete med veterinär och slakteriet hade vidare kontrollerat att det var rätt djur som anlänt, dvs någon förväxlingsrisk hade inte förelegat. Härtill kom att det varit fråga om ett fåtal djur. Agerandet hade dessutom skett helt öppet i förhållande till såväl myndigheter som slakteri. Mot denna bakgrund fann rätten att gärningen var att betrakta som ringa. Åtalet ogillades.

Vi citerar ur GFF:s brev till jordbruksministern 2007-02-28, dnr Jo2007/764:

”Magnus Dårth vid departementets lantbruksenhet förklarade den 31 augusti i fjol att när det gäller Kommissionens förordning (EG) nr 644/2005 om identifiering av nötkreatur som hålls för kulturella och historiska ändamål på godkända anläggningar är den direkt tillämplig i hela EU, dvs. även i Sverige. Några delar kräver dock införlivande i Jordbruksverkets föreskrifter och dessa delar skulle, enligt uppgift till honom, inom kort remitteras från Jordbruksverket. I korthet kan man dock konstatera att undantag enligt förordningen kan göras från märkningsreglerna för nötkreatur, som hålls för kulturella eller historiska ändamål på produktionsplatser godkända av Jordbruksverket. Dårth meddelade Jordbruksverkets avsikt att i varje enskilt fall göra en bedömning om en produktionsplats kan godkännas för alternativ märkning. GFF har inte fått någon remiss i frågan.” /--/ ”Det förefaller som Jordbruksverkets brister vid remisshanteringen och förbigående av för handläggningen viktiga informanter bäddar för onödigt komplicerade och arbetsgenererande myndighetsåtgärder i framtiden, där överklaganden och rättsprocesser kan ingå.”

GFF påminde om brevet den 24 april, men har ännu inte fått besked.

Några minnen från Vålhallsättern

Karin Stjärnlöf, som själv kallar sig en gammal säterkulla från Vålhallsättern i Nordvärmland, har skickat några små minnesbilder från sitt säterliv. Sådana brev är alltid intressanta, nu är de särskilt intresseväckande eftersom vi nog kan besöka Vålhallsättern och Karin om vi deltar i årets Fäbodriksdag.

Gamla minnen. Buföring 1928.

Min farmor och farmor bodde i Sysseleback på gården Lövgård, jag bodde hos dem, för min mamma var död.

På våren släppte vi först ut djuren i hagen, så de fick springa av sig innan vi skulle gå.

Vi gick landsvägen med alla djuren, farfar hade häst och kärra med, så att jag kunde få åka om jag skulle bli trött.

Vi gick hela den långa vägen till Lövberget som ligger i Kärrbackstrand, på andra sidan Klarälven högt uppe på berget, cirka 2,5 mil från Sysseleback. Vi vilademed djuren vid sista huset på Brattmon. När vi kom fram till gården Lövberget där min pappa bodde så sattes djuren in i sommarladugården. Sedan var djuren tillsammans med pappas djur ute på skogen hela sommaren, alla djuren var på skogen, hästar, kor, getter, får, kalvar.

När det blev hösten så var det samma buföring tillbaka till Sysseleback. Det tog en hela dag att vandra med djuren.

Med osten i sängvärmen

Säterkullan Karins recept på Saltost eller Pultost.

Separera mjölk, som värms till fingervarmt, därefter hålls ostlöpe i och sedan får det stå och ysta sig ett tag, sedan tog man ett tygstycke och lade upp ostmassan på, knöt ihop den och hängde upp den, så att det fick rinna av.

Därefter tog man ett tråg och lade ostmassan i, omlindad tråget så att den skulle hålla sig varm och röta sig, det tog några dagar, sedan arbetade man massan och hade i salt och kummin efter det så var det klart.

Smakar mycket gott.

Förr i tiden så hade man tråget med massan i sängändan, så det skulle hålla sig varmt, eftersom husen hade ingen värme på natten.

Styrelsen i Värmlands säterbrukarförening

2007

Ordförande	Kerstin Elofsson	054-83 99 47	kerstin.elifsson@resia.se
V. ordförande	Ingegerd Jönsson	0560-422 70	ij42270@telia.com
Sekreter./kassör	Kalle Jansson	0564-330 48	ewa.edmark@telia.com
Ledamöter	Åke Nilsson	0563-860 09	
	Bertil Johansson bost	0248-141 59	
	fäb	0246-910 91	
		073-588 61 74	
	Jan Persson	070-338 93 90	
		010-232 06 02	
	Jonas Karlsson	0563-820 59	
Ersättare	Viola Johansson	0280-230 63	
	Kjell-Inge Larsson	0563-861 67	
		070-627 97 72	
	Inger Wiklund-Fors	0248-134 50	inger.wiklundforss@edu.rattvik.se

Föreningens representanter I rovdjursfrågor: Åke Nilsson, Bertil Johansson

Gävleborgs Fäbodförening

Organisationsnummer 88 55 01-2632

Plusgirokonto 430 24 37-1

Medlemsavgift 150:- / år

www.xfabodar.se

Styrelse & funktionärer

Ordförande

Carl Höglund, Rönningen 893,
826 95 TRÖNÖDAL
calle.hoglund@telia.com
Tel 0270-380 64, 070-372 90 71
Projektledare program Fäbodmat

Vice ordförande

Tomas Eriksson,
Hästbovägen 17,
813 95 TORSÅKER
annabrodin@compagnet.se
Tel 0290-701 41, 073-639 44 55
Ordinarie i länets rovdjursråd

Sekreterare

Mimmi Göllas, Hiklack 5260,
820 40 JÄRVSO
mimmi@migobyggnadsvard.se
Tel 0651-711 107, 070-277 70 01

Margareta Granér, L Vintergatan 41
827 31 LJUSDAL
maggangraner@hotmail.com
Tel 0651-71 16 06, 070-310 95 86

Stefan Olander
Skalen, Söder om sjön 340
828 95 VIKSJÖFORS
skalastefan@yahoo.se
Tel 0278-155 31, 0271-180 39,
070-569 26 90

Suppleanter

Anna Brodin
Hästbovägen 17,
813 95 TORSÅKER
annabrodin@compagnet.se
Tel 0290-701 41, 073-639 44 55
Fax 0290-701 41

Joni Lidberg, Grophamre 53,
827 91 LJUSDAL
lidbergjoni@hotmail.com
Tel 0651-332 91, 070-357 4519
Ersättare i länets rovdjursråd

Margareta Wallin, Grönås 2528
820 40 JÄRVSO
margareta1.wallin@hutb.se
Tel 0651-47167, 070-516 5919

Revisorer

Marianne Rahm
Brättingberg 9743
82062 BJURÅKER
marianne.rahm@swipnet.se
Tel 0653-310 66,

Carl-Ingel Arvidsson,
Bankgränd 1,
824 43 HUDIKSVALL
Tel 0650-312 97, 070-688 82 65

Suppleanter

Per Persson
Dalrundan 7
828 30 EDSBYN
Tel 0271-234 60

Gunila Brinkert,
Lövhagavägen 1244,
821 51 BOLLNÄS
Tel 0278-13715, 070-657 37 15

Valberedning

Sune Pettersson,
Gåsbäcksvägen 24,
816 93 OCKELBO
Tel 0297-417 70

Anders Assis, Sillerbo 1442,
827 95 TALLÅSEN
annersors@hem.utfors.se
Tel 0651-330 29

Vakant

Kansli

Postadress
Gävleborgs fäbodförening
c/o Hälsinglands museum
Storgatan 31
824 30 HUDIKSVALL

Webbmaster, kassaförvaltare,

Monica Stålhandske,
c/o Skogsstyrelsen,
Drottninggatan 21,
824 30 HUDIKSVALL
info@xfabodar.se
Tel 0650-13 112, 070-287 37 70
Assistent i program Fäbodmat

Byggnadsrådgivning

Anna-Karin Martinsson
Lia 12
824 92 HUDIKSVALL
annakarimartinsson@hotmail.com
Tel 0650-250 65, 070-215 65 70

Medlemsbrev, utredningar mm

Kelvin Ekeland, Hålsjö 314,
820 64 NORRBO
bergils.ekeland@telia.com
Tel 0650-335 39,

Karin + killingarna

Kom ihåg fonden till
Karin Sköldmarks minne
Plusgiro 430 24 37-1.
Märk talongen "Karin".

Centrum för biologisk mångfald

